

УДК 621.74:669.017.3

Вплив високодисперсного модифікатора на структуру та властивості нікелевого сплаву СМ88У

А. Д. Зайченко, кандидат технічних наук
О. О. Жданов, кандидат технічних наук
А. С. Торпаков
О. М. Сизоненко, доктор технічних наук, професор

Інститут імпульсних процесів і технологій НАН України, Миколаїв

В роботі показано можливість виготовлення модифікатора для жароміцного нікелевого сплаву СМ88У методом високовольтного електричного розряду (ВЕР). Шляхом обробки суміші порошків 50 % Al + 50 % Ti високовольтним електричним розрядом отримано модифікатор, який містить фази TiC, AlTi₃, AlTi, Al₂Ti, Ti₃AlC₂, Ti₃AlC, його використання дозволило зменшити розмір зерна від 1 – 2 мм до 0,2 – 0,3 мм при незмінному хімічному складі сплаву.

Модифікування металів і сплавів введенням в розплав невеликих кількостей модифікаторів різко впливає на кристалізацію, наприклад, викликає подрібнення структурних складових та зміни їх розподілу. В результаті модифікування покращуються механічні властивості сплаву [1 – 3]. Якісними характеристиками модифікаторів є розмір окремих тугоплавких частинок, його хімічна чистота і ціна [2]. Певну кількість модифікаторів виготовляють методами порошкової металургії. Відомо, що високовольтний електричний розряд (ВЕР) в дисперсній системі металевий порошок – газ дозволяє не тільки подрібнювати частинки металу, а й ініціювати протікання хімічних реакцій. Так при ВЕР обробці в газі порошків Al, Ti та їх сумішей можливий синтез таких тугоплавких складових як TiC, інтерметаліди AlTi₃, AlTi, Al₂Ti, Al₃Ti та МАХ-фази типу Ti₃AlC₂ та Ti₃AlC [4].

Мета роботи полягала у дослідженні впливу порошкового модифікатора системи Al – Ti – С, отриманого ВЕР, на структуру і властивості жароміцного нікелевого сплаву СМ88У.

ВЕР обробка порошків проводилася на стенді, детальна схема якого розглянута в роботі [4]. Для отримання модифікатора було обрано суміш 50 % Ti + 50 % Al (мас.). Питома енергія ВЕР обробки порошків була 3,33 МДж/кг та 6,67 МДж/кг. Обробка проводилась в середовищі газу, який під впливом плазмового каналу розряду деструктував з утворенням активного нановуглецю та водню.

Аналіз рентгенограм суміші порошків складу 50 % Ti + 50 % Al після ВЕР обробки із $W_{\text{пир}}=3,33\text{МДж/кг}$ свідчить про наявність карбиду

титану TiC, інтерметалідів алюмінію та титану AlTi₃, AlTi, Al₂Ti, Al₃Ti та подвійного карбїду Ti₃AlC. Збільшення питомої енергії ВЕР-впливу на порошкову суміш 50 % Ti + 50 % Al у 2 рази (до 6,67 МДж/кг) призводить до синтезу таких сполук, як AlTi₃, AlTi, Al₂Ti, Al₃Ti, Ti₃AlC, Ti₃AlC₂, Ti₂AlC та лонсдейліт. Піки карбїду титану у цьому випадку дещо більш виражені, ніж у випадку ВЕР-обробки із $W_{\text{пит}}=3,33$ МДж/кг. Такий фазовий склад, та розмір синтезованих сполук (300 нм – 5 мкм) дозволяє рекомендувати використання обробленої суміші порошоків складу 50 % Ti + 50 % Al у якості модифікатора жароміцного сплаву.

Для використання порошоків після ВЕР-обробки у якості модифікатора виконувалось їх іскро-плазмове спікання, маса порошкової заготовки складала 7,5 г, час витримки – 300 с, тиск при спіканні 30 МПа, температура на матриці складала від 300 до 400 °С. Діаметр зразків складав 20 мм, а їх висота – 5 мм.

Дослідження виконувались шляхом заливки пальчикових проб з жароміцного сплаву CM88Y у керамічну форму у вакуумній печі VIM-25. Спечений зразок ММК, який буде використано в якості модифікатора, розміщували на дні керамічній формі безпосередньо перед заливкою металу. Маса металу, що заливається в одну форму, складала 7 кг.

Дослідження розміру зерен на поверхні шліфів після модифікування виконували на повздовжніх та поперечних протравлених шліфах (таблиця).

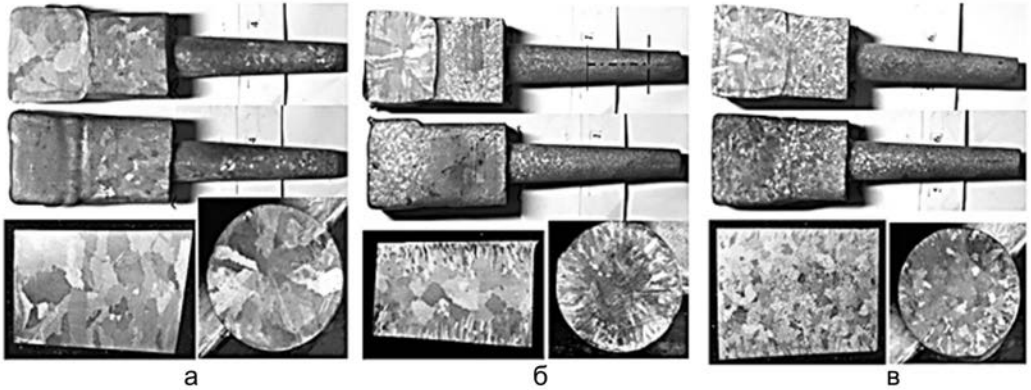
Дослідження довготривалої міцності сплаву виконували при постійному навантаженні 280 МПа та температурі 900 °С. Контроль міцності на розрив виконували при температурах 600 °С (σ_{600}) та 900 °С (σ_{900}).

Таблиця

Дослідження можливості модифікування сплаву CM88Y

№ зразку	Модифікатор	Середній розмір зерен на поверхні, мм	Результат модифікування	t_{280} , год	σ_{600} , МПа	σ_{900} , МПа
1	Без модифікатора	1,0 – 2,0	відсутнє	131,5	105	63,6
2	Al – Ti – C після ВЕР-обробки із $W_{\text{пит}}=3,33$ МДж/кг	0,2 – 0,3	поверхнєве	182,7	107	68
3	Al – Ti – C після ВЕР-обробки із $W_{\text{пит}}=6,67$ МДж/кг	0,3 – 0,5	об'ємне	183,15	103	68

Структуру отриманих зразків наведено на рисунку.

Структура нікелевого сплаву SM88У: а – без модифікатора, б – модифікатор системи Al – Ti – C, отриманий ВЕР $W_{\text{пит}} = 3,33$ МДж/кг; в – модифікатор системи Al – Ti – C, отриманий ВЕР $W_{\text{пит}} = 6,67$ МДж/кг.

За результатами хімічного аналізу, хімічний склад усіх дослідних зразків знаходився в межах, допустимих для SM88У – вміст вуглецю від 0,06 до 0,09 %, Si – від 0,04 до 0,06 %, Mn – 0,03 % у всіх зразках, P – 0,04 % у всіх зразках, S – від 0,02 до 0,03 %, Cu – від 15,4 до 15,8 %, Mo – від 1,76 до 1,92 %, Fe – від 0,06 до 0,09 %, W – від 4,7 до 4,96 %, Al – від 2,8 до 3,3 %, Co – від 10 до 11,5 %, Nb – 0,19 % у всіх зразках, Ti – від 4,17 до 5 %, V – від 0,06 до 0,1 % та Hf – від 0,31 до 0,34 %.

Результати досліджень порівнювались із властивостями сплаву SM88У, позначеними в паспорті на матеріал ($\sigma_{600} = 90$ МПа, $\sigma_{900} = 65$ МПа).

Показано, що введення ВЕР синтезованого модифікатора системи Al – Ti – C в розплав жароміцного сплаву SM88У у кількості 0,01 % дозволяє зменшити розмір зерна з 1 – 2 мм до 0,2 – 0,3 мм. При цьому довготривала міцність сплаву при навантаженні 280 МПа та температурі 900 °С підвищується на 10 – 15 %, а міцність на розрив при температурі 600 °С складала 107 МПа. Міцність на розрив при температурі 900 °С складала 68 МПа.

Література

1. Гольдштейн Я. Е., Мизин В.Г. Модифицирование и микролегирование чугуна и стали. М.: Металлургия, 1986. – 272 с.
2. Шуб Л.Г., Ахмадеев А.Ю. О целесообразности модифицирования стального литья. Модифицирование как эффективный метод повышения качества чугунов и сталей: сб. док., г. Челябинск. – 2006. – С. 15.
3. Шуб Л.Г. Рекомендации по модифицированию стали. Теория и практика металлургических процессов при производстве отливок из чёрных сплавов: сб. док., г. Челябинск. – 2007. – С. 120.
4. Сизоненко О.Н., Липян Е.В, Торпаков А.С. К вопросу об оптимизации параметров высоковольтной импульсной обработки // Міжвузівський збірник «Наукові нотатки». – Луцьк. – 2015. – № 50. – С. 203 – 207.

Reference

1. Goldshtejn Y.E., Mizin V.G. *Modificirovanie i mikrolegirovanie chuguna i stali* (Modification and microalloying of cast iron and became), Moskva: Metallurgiya, 1986, 272 p. [in Russian].
2. Shub L.G., Ahmadeev A.Yu. *Modificirovanie kak ehffektivnyj metod povysheniya kachestva chugunov i stalej* (Modification as an effective method of improving the quality of iron and steel), Abstracts of Papers, Chelyabinsk, 2006, pp. 15 [in Russian].
3. Shub L.G. *Teoriya i praktika metallurgicheskikh processov pri proizvodstve otlivok iz chyornyh splavov* (Theory and practice of metallurgical processes in the production of castings from black alloys), Abstracts of Papers, Chelyabinsk, 2007, pp. 120 [in Russian].
4. Sizonenko O.N., Lipyan E.V., Torpakov A.S., *Mizhvuzivskij zbirnik «Naukovi notatki»*, Luck, 2015, No 50. pp. 203 – 207.

Одержано 20.11.18

А. Д. Зайченко, А. А. Жданов, А. С. Торпаков, О. Н. Сизоненко

Влияние высокодисперсного модификатора на структуру и свойства никелевого сплава CM88У

Резюме

В работе показана возможность изготовления модификатора для жаропрочного никелевого сплава CM88У методом высоковольтного электрического разряда (ВЭР). Путем ВЭР обработки смеси порошков 50 % Al + 50 % Ti получено модификатор, содержащий фазы TiC, AlTi₃, AlTi, Al₂Ti, Ti₃AlC₂, Ti₃AlC, его использование позволило уменьшить размер зерна от 1 – 2 мм до 0,2 – 0,3 мм, причем химический состав сплава остается неизменным.

A. D. Zaichenko, A. A. Zhdanov, A. S. Torpakov, O. M. Syzonenko

The effect of a highly dispersed modifier on the structure and properties of the nickel alloy CM88У

Summary

The work demonstrates the possibility of manufacturing a modifier for a heat-resistant nickel alloy SM88U by the method of high-voltage electrical discharge (HVD). By means of HVD processing of a mixture of 50 % Al + 50 % Ti powders, a modifier containing Ph, AlTi₃, AlTi, Al₂Ti, Ti₃AlC₂, Ti₃AlC phases was obtained, its use allowed to reduce the grain size from 1 – 2 mm to 0.2 – 0.3 mm, at which the chemical composition of the alloy remains unchanged.